

ТРАДИЦИОННАТА СВАТБА НА БАНАТСКИТЕ БЪЛГАРИ В РУМЪНИЯ В МУЛТИЕТНИЧЕН КОНТЕКСТ – СРЪБСКИ ВЛИЯНИЯ

Текстът представя сватбения ритуал и музика в традиционната сватба на българската общност в областта Банат, Румъния. Вече почти 300 години банатските българи наред живеят заедно с унгарци, немци, румънци, сърби, цигани и др. Съвместното съществуване поражда влияния, взаимодействия, интерференции – има ли такива между българи и сърби в сватбения ритуал и музикалния му компонент на двете общности, наред с динамиката на промените през ХХ в.? На този въпрос отговаря текста, както и маркира по-общо отношенията между българското и сръбското малцинство в Румънския Банат, живели заедно в чуждоезичен контекст, но също и в голяма близост със Сърбия (Югославия), поради разположението на областта.

Ключови думи: Традиционна сватба, Банат (Румъния), всекидневна култура, банатски българи, сърби, влияния.

Текстът ще представи сватбения ритуал и музика в традиционната сватба на българската общност в областта Банат, Румъния в мултиетничен контекст, тъй като банатските българи вече почти 300 години наред живеят заедно с унгарци, немци, румънци, сърби, цигани и др. Съвместното съществуване поражда влияния, взаимодействия, интерференции – има ли такива между българи и сърби в сватбения ритуал на двете общности и в музикалния му компонент, наред с динамиката на промените през ХХ в.? На този въпрос ще отговори текста, както и ще се маркират по-общо отношенията между българското и сръбското малцинство в Румънския Банат, живели заедно в чуждоезичен контекст, но също и в голяма близост със Сърбия (Югославия), поради разположението на областта.

Емпиричният материал, който е използван в текста, е резултат от теренно проучване, осъществено от автора през юни 2017 г. сред българите католици в областта Банат, Румъния – селищата Стар Бешенов (Бишнов)/Ду-

¹ vestonch@gmail.com

² Теренното проучване е финансирано по проект на Западния университет – Тимишоара, Румъния „Истраживање културе и историје Срба у Румунији“, финансово обезпечен от Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији код Савеза Срба у Румунији.

дещи Веки (рум. *Dudeștii Vechi*), Брещя (рум. *Brescia*) и Винга (рум. *Vinga*). Записите и интервютата по темата за сватбата на общността нямат претенция за изчерпателност – за банатските българи е писано и се знае много, по-скоро целта е да се представи един възможен изследователски поглед към този сегмент от културата на българите от Румънски Банат днес.

Историята на банатските българи е известна: След неуспеха на Чипровското въстание през 1688 г. българи-католици от Северозападна България (Чипровско) се изселват във Влашко, последвани от втора вълна „павликяни“ от Средна Северна България (Белене, Ореш, Трънчевица, Петокладенци, Гърно Лъжене, Новачене, Ново село, Бутово, Варнополци, Калугерица) в периода 1726–1730 г. След продължителна мобилност тези българи достигат до областта Банат, която е част от Хабсбургската монархия, впоследствие Австрийската империя и Австро-Унгария. Земята, която и до днес банатските българи притежават, получават благодарение на Мария Терезия и специалния указ, който тя издава. Два века по-късно, след Освобождението през 1878 г., част от наследниците на тези българи се завръщат в родината и се заселват в Асеново, Бърдарски геран, Гостиля, Драгомирово, Брегаре.

Днес българската общност в Банат е разделена между три държави, като най-голяма част от банатските българи живеят в Югозападна Румъния – Дудещи веки/Стар Бешенов, Винга, Брещя, Дента, Телпа или Болгартепел, дн. Колония булгара³ и градовете Тимишоара, Арад, Санниколау Маре и др., по-малка част в Североизточна Сърбия – Модош (днес Яша Томич), Бело Блато, Скореновац, Иваново, Конак, Стари Лец, Банатски Двор и градовете Кикинда, Велики Бечкерек (дн. Зренянин), Вършац, Панчево, в Унгария вече почти няма останали наследници на общността, освен пръснати в градовете Сегед, Будапеща и др.

Сърбите са само една от етническите групи в Банат, първите сведения за която в областта датират от XV в. по времето на унгарския крал Матяш Корвин, но в периода XVI–XVIII в. немалко бежанци от Сърбия се изселват, бягайки от Османската империя. В началото на този период *Темишварският пашалук* е владение на сръбския мюсюлманин Мехмед паша Соколович. Към средата на XVI в. западният дял на областта Банат е доминиращо сръбски, а източният (планинския) – румънски. След обновяването на Сръбската патриаршия през 1557 г. православните сърби от Банат попадат под нейната юрисдикция. След освобождаването от Османската империя Банат попада в Хабсбургската монархия, като през 1790 г. сърбите провеждат *Темишварски събор*, едно от решенията от който е молбата за териториално самоуправление на областта. През ноември 1849 г. е създадена нова австрийска покрайнина – Войводство Сърбия и Тамишки Банат със столица Тимишоара (Темишвар). След Първата световна война и след разделянето на областта

³ Дента днес е със смесено население – българи, румънци, сърби и др., а Колония Булгара е изцяло обезлюдено селище, всички жители са мигрирали в близкия град и в съседни селища.

Банат по-голям дял от нея остава на територията на Кралство Румъния – унгаризацията е заменена от румънизацията, макар че на сърбите са признати всички права на малцинство, които са имали по време на Австро-Унгария. Периодите след Втората световна война, т.е. комунистическия режим в Румъния, както и политическите промени след 1989 г. също се отразяват върху облика на общността и нейното съществуване в мултиетничен контекст.

Историческото основание за търсене на връзки, взаимоотношения и влияния между българи и сърби в Банат се корени в съвместното им живеене на територията на областта от началото на XVIII в. до днес, като важен фактор за близост в голяма степен е езикът. Както отбеляза Георги Гергулов от с. Стар Бешенов (Бишнов): *„И сърбите като говорят ги разбирам, защото ние стигнахме почти по-близко до сръбския, отколкото до българския език.“*⁴ Разлики съществуват в религиозните практики, поради принадлежността на банатските българи към католицизма, а на сърбите – към източното православие. От друга страна обаче, тъкмо езикът е свързващото звено, защото „молитвените книги“ на банатските българи са били на хърватски език, поради което в езика са навлезли немалко сръбски думи. Според Теодора Салман от с. Бреця *„ортодоксата и католичанската съ като два братя, дете има разлика – не знам колко разлика има“*⁵

Намерението на този текст бе да открие връзки и влияния в обредността, по-конкретно в традиционната сватба на двете общности, но проучванията установиха наличие на по-активни взаимоотношения в сферата на всекидневието и всекидневното общуване.

Обредността: Традиционната сватба на българи и сърби в Банат

В традиционната сватба на българите от Винга **подготовката** включва т. нар. „мешенки“ – приговянето на хлябовете, на „листата“ (точени кори за супа), мазниците, носенето на пуйки, гъски или кокошки, яйца, брашно и други продукти, при което „гъдларете“ (гъдуларите) свирят, момите и булките играят (Телбизови, 1963: 223). В Стар Бешенов и Бреця „мешенки“ не се правят, но у момчето се прави „баряк“ на кума – ритуал, в който не присъства музика. По наблюдения на С. Ракочевич при сърбите в Банат⁶ риту-

⁴ Георги Гергулов, р. 1941 г. в Стар Бешенов, обр. висше, богословие, работил в общината, 20 юни 2017 г., зап. В. Тончева.

⁵ Теодора (Доцка) Салман, р. 1942 г. в с. Бреця, обр. 7 кл., земеделие, чистачка, 21 юни 2017 г., зап. В. Тончева.

⁶ Танците в сватбения ритуал са описани от С. Ракочевич, но тя визира преди всичко сръбския дял на Банат, тъй като танците на сърбите в румънския дял на областта все още не

алите, подготвящи сватбата, са други – в четвъртък се носят „алине“ (чеиза, приготвен от невестата) или се „кити буклия“ (бъклица с вино или ракия, с която се канят гостите). И двата обредни момента са съпроводени с танци, като при „китенето“ може да се играе хоро около „буклия“, ако „буклияшът“ позволи (Ракочевич, 2012: 212).

При банатските българи от Винга в **деня преди венчавката** у годеника се прави празничен обяд за най-близките – на „пладнина“. Следобяд идват и другите гости, играят и отиват да вземат кума. Към 6 часа всички жени отиват у невестата на „резань дара“ (да режат дара) – обичай, който в Стар Бешенов не е познат. След това пристигат мъжете, деверите и годеникът (не с музика, а с песен), вечерят, танцуват и се разотиват. Л. Милетич споменава бегло за вечерта преди сватбата, когато гайда свири у момкови, където се събират множество момци и деца и всички заедно отиват при кума да го канят на сватбата. И когато отиват, и когато се връщат – всички играят (Милетич, 1905: 48). Същата нощ, последна преди венчавката, бъдещата невеста спи на земята с две момичета до нея, годеникът също спи с две момчета.

При сърбите в Банат в събота **вечерта срещу венчавката** се състоят моминска и момкова вечер. Момковата вечер се нарича „перяница“ (гъши пера, позлатени или посребрени, окичени с разноцветни панделки). Момчето и момичето се сбогуват с приятелите си. След вечерята девойките кичат „перяница“ за сватозете, което продължава докъм 22 ч., когато с песни и шеги всички се разотиват. Девойките, приятелки на момата, се сбогуват с нея в моминската вечер, наречена „на врата“. С. Ракочевич пише, че инструменталният съпровод на песните е акордеон или дори малък тамбурашки оркестър, докато танците са по-слабо застъпени (Ракочевич, 2012: 212).

Същинската сватба при българите започва в понеделник сутринта. Във Винга и в двата дома поотделно младите се подготвят, „упростеват“ с родителите си преди да тръгнат, всички „ревът“. Невестата и младоженецът ходят поотделно, формират се две шествия към църквата, придружени от музика. Кумовете отиват до църквата сами. След като се извърши католическият ритуал на венчавката всяко от семействата си отива обратно у дома – К. и М. Телбизови ги назовават „женска свадба“ и „мъжка свадба“. Към 2 часа с каруца отиват да вземат кума и кумицата, а към 3 часа – невестата (Телбизови, 1963: 224). В Стар Бешенов и Бреця обредът протича по-различно: в неделя сутринта цигулари свирят само в момковия дом, оттам се отива в моминия, за да се вземе момата, тя се прощава с родителите си и общото шествие отива до църквата, където ги венчават. След венчавката цялата сватба отива в моминия дом, а младоженецът се прибира в своя дом сам. След това всички пладнуват, обядват и момковите сватбари си отиват, за да дойдат пак за момата призори. Тя се подготвя за извеждане, при което

са достатъчно проучени (Ракочевич, 2012).

съществуват редица ритуали, в които участва кумът, тъй като именно той е обредното лице, което извежда невестата. Особено важен в този момент е ритуалният плач – всички плачат на глас. „На извиждень“ – така се нарича обредната „жална“ мелодия, която свири музиката, тъщата ръси младите с жито и царевича през сито, а булката не се обръща назад, за да не се върне в родния си дом.

При сърбите в Банат в деня на сватбата от сутринта у момчето започва подготовка. В своя дом момата се приготвя за деня на венчавката, пребулват я и я извеждат когато дойдат сватове от момкова страна. Кумът или девърът я предава на младоженеца под звуците на песни и обреден плач. По пътя за и на връщане от църквата се пеят песни. След венчавката всички отиват в дома на булката, където е организиран голям сватбен обяд.

При банатските българи **посрещането в дома на младоженеца** е от свекървата или от свекър и свекърва, играе се хоро. Ръсят ги с жито от ново сито. Водят невестата на огнището и удрят главата ѝ в „собата“, за да не се „манва“, както ѝ подават в ръцете момченце, за да има мъжки деца. При сърбите също сватове са посрещани от свекървата и също невестата взема детенце, три пъти го премята в ръце, три пъти го целува и му връзва риза.

Във **Винга в дома на момчето** сватбарите играят, пеят, пият в голямата стая. В определен момент всички изпращат кумовете, които си отиват, за да може по-късно отново да отидат ритуално да ги вземат. В разгара на веселието нечетен брой мъже отиват пеш с песен и цигулки до дома на невестата, за да вземат чеиза – „дрехите на булката“. Натоварват ги на каруцата и ги изпращат, а веселието на „женската свадба“ продължава с още ритуални моменти – откупуване на кравата и събиране на пари. Към 22 ч. ядат „печенка“ и „мазници“ и „разкръстват“ сватбата, тъй като ще стават рано да се „преправет за пувратки“. На „мъжката свадба“ булката посреща сватбарите с чеиза. Отива се за кумовете, след чието пристигане започва сватбената вечеря. При банатските българи вечерята е тържествена и протича в определен ред, който е свързан със съответните съпровождащи сватбени мелодии и танци. След полунощ следва ритуалът на даряването – мелодията е „на дара“. Във Винга следва „дигането на косата“ на невестата, съпроводено с песента „Не ми ѝ, мале, за кусата“. Правят ѝ прическа, която е отличителна за омъжените жени. Този ритуал не е познат в Стар Бешенов, където към 3 часа призори булката внася „пиченката“, а кумът я разчупва – звучи мелодията „за пиченката“. Следват игри до зори. Докато не си тръгнат кумът и кумицата никой няма право да си отива (Телбизови, 1963: 227-228).

По време на трапезата и веселието при сърбите младите се оттеглят в друга стая, където вечерят сами. Като затворят стаята кумът хвърля стар глинен съд, който ако се разбие, всички извикват: „А, мъжко, мъжко!“. Около полунощ веселието е в кулминацията си и по кумово желание „пустосвати“ се шегуват и играят игри. След полунощ се прави делене от младоженците

на специалната майчина погача (направена от майката на невестата), раздава се на всеки гост, който от своя страна ги дарява. Преди изгрев слънце се изнасят краваите и се раздават даровете. Веселието продължава докато кумът не си тръгне, ритуално го изпращат. Водят младите за брачното свояждане в кошарата, където остават затворени, в това време сватозетите се шегуват. Сутринта свекървата и етървите проверяват дали момата е била „девойка“. В този ден невестата става рано и трябва да се захване с домашна работа.

Във варианта на сватбата на българите от Винга към обяд във вторник се отива на „**повратки**“ при семейството на булката. Посрещат ги с вечеря, музика и игри. Специален момент е когато „кувът тъщата“ – сватбари, преоблечени като цигани, гърбави, с бради от кълчища носят чехлите за тъщата, мерят ѝ ги на краката, щипят я с клещи, тя ги боде с игли и пр. Веселието продължава цяло нощ, първи си тръгват младите, след тях кумозетите. Свири се тъжна мелодия. Като се върнат от „повратки“ старойкулът въвежда младите в „килере“ за брачното свояждане. Свирците свирят откън докато младите се събличат. В Стар Бешенов „повратките“ са след една седмица, а преди брачното съставяне се прави чупене на „дулджега“ – чаша, хвърлена от кума по свещ, залепена на вратата. Целта е да загаси свещта и да счупи чашата. След това старата сватя завежда младоженците до леглото, наредено в килера, яхъра или на тавана. През 1963 г. К. и М. Телбизови пише, че девствеността не се проверява и че „стари хора не са чували дори за проверка на ризата. Било срамота да се приказва за такова нещо.“ Очевидно този момент от сватбения ритуал е отпаднал още по-рано, тъй като и моите събеседници, венчавали се през 50-те години на ХХ в. не знаеха нищо по този въпрос. В Стар Бешенов и Бреца на сутринта **булката отива за вода**, по пътя черпи всеки срещнат, а на чешмата разпръсква пари, които децата събират.

Обредната сватбена музика на българи и сърби в Банат

Сватбеният репертоар на банатските българи съдържа преди всичко инструментални мелодии и значително по-малко обредни песни, каквито днес почти не са съхранени. През 1963 г. К. и М. Телбизови дефинират следните сватбени обредни мелодии от Винга: 1. На винчень; 2. Га се упраще младата; 3. Га я упрустат; 4. Извиждень; 5. Га се утий за дрейте; 6. Га унасет листата; 7. За месуту; 8. За бългура; 9. За першорете⁷; 10. Га се дава дара (има текст); 11. На старойквица га маха; 12. Въртежа на стария сват с младата; 13. Га се дига кусата (има текст); 14. За пиченката; 15. На пувратки; и от Стар Бешенов и Бреца: 1. Га се утаде на винчень; 2. След винчень; 3. За

⁷ Сърмите.

листата; 4. За бацване ръка; 5. За българуре; 6. За пеканоту; 7. Га се дава дара (има текст); 8. За упращень (има текст); 9. На извиждень.

В спомените на някои от носителите на традицията все още присъстват знания за функционалната обвързаност на обредната музика към съответния момент, както е съхранено и знанието за конкретни мелодии, макар и по-голямата част от тях вече да са отпаднали от сватбената практика. В разговорите ми с Георги Гергулов (изработил „сценарий“ за сценично представяне на сватба още през 1988 г.) и Павел Велчов⁸ (музикант-саксофонист, който и днес свири по сватби) от Стар Бешенов се очертаха няколко групи мелодии, сред които тези „на игръ“ имат доминиращо присъствие. Обредните песенни образци са свързани със следните моменти: Движението по пътя към момковия дом; „На прощаването“ и „На прошка“, когато ритуално се плаче, „На извождане“ – и при момъкът, и при невестата това е ритуална мелодия с текст; Песен на местния диалект в черквата; Песен, с която старият сват поздравява гостите „Да живеят газдите наши!“

Обредни инструментални мелодии съпровождат пътя от църквата до къщата на момчето след венчавката, „посрещането на старите (свекър и свекърва), „целуването на момата и плащането“, даряването – мелодията е „на дарь“, а за край на сватбата обикновено се изпълнява марш (по спомени се изпълнявал дори „Шуми Марица“).

Важна група мелодии са съпровождащите сватбената вечеря – при банатските българи тя е тържествена и протича в определен ред. Във Винга например първата „паница“ (ястие) е „листа“ (супа – бульон от птици с дълги тестени листа) – мелодията, която звучи, е „на листа“. Второто ястие е варено месо, картофи и доматен сос. Третото е „българур“ („ориз с дребулини“), четвъртото е „першоре“ (сърми). В Стар Бешенов мелодиите са: „На супъть“, „На българуре“, „На пеканоту месо“.

Най-голям брой мелодии са свързани с танци, като наименованията им са показателни за съответното съдържание и характер на танца. Обикновено структурата им е на „сюити“: Започват с играта „на муцра“ (с потропване с ботуши), следва „на маме“ (като се мамят), „препечор“, „кърлига“, типичната за Винга „сорока – 100 на 100 банатска игръ“ и др. Между различните танци периодически се изпълнява *старата пълкенскъ⁹ игръ* – „на върте-

⁸ Павел (Пали) Велчов, р. 1968 г. в с. Стар Бешенов, обр. средно, работи в читалището от 2003 г., не е напускал селото (само когато е бил в армията, 20 юни 2017 г., зап. В. Тончева

⁹ Банатските българи се самоопределят както като „българи“, така и като „пълкени“ (палукене, пълчене), т.е. павликяни. Това разделение се дължи на произхода на преселниците от различни селища в България и на устойчиво предаването знание за павликянското наследство. Съществува теза, че българите католици са потомци на някогашните павликяни. Павликянството е социално-религиозно учение и движение, което възниква през втората половина на VII век в пограничните райони на Византийската империя, по-точно в Сирия и Армения. На Балканите и по българските земи павликянството се разпространява в периода VIII-X век от арменци и сирийци, които са колонизирани от византийските императори

нь“, с която обикновено завършва сюзитата. Особено важна в обредния ред е „играта с булката“, за която се плаща. Булката трябва да танцува с всички наред, затова и мелодиите са по-кратки. Интересна информация е, че съществуват хорà, чието название се свързва с името на някоя от местните фамилии – напр. Марчинковата.

Както е видно, при българите (а така е и при сърбите) голяма част от сватбените мелодии (без тези с текст) са свързани с поеденични или групови танци, за които се твърди, че са били само местни: „Само на пълкенски – два раза насам, три насам. Парове. И хоро, колело на хоро.“¹⁰ Наблюденията обаче сочат, че се асимилират и чужди мелодии (за една от мелодиите „на игръ“ – старешката, например се знае, че е румънска от Сибиу, за мелодията „на пеканоту месо“ се знае, че е унгарска и пр.) и че този репертоар търпи влияния.

Според С. Ракочевич моментите в сватбата на сърбите в Банат, придружени с музика и танц са следните: В деня на сватбата се отива за кума и стария сват и след като се стигне до дома на младоженеца се играе „мало коло“ или „логовац“; При пристигането на сватове в моминия дом се играе „маджарац“, „банатско коло“, „врањевка“; След приготвянето невестата и извеждането на сватове с „Одби се грана от йоргована“, тя повежда „младино коло“¹¹ (познато и под името „кисел вода“) под звуците на песента „Ситна стрея, висок младоженя“, което се дефинира като обредна „игра“ [Ракочевич, 2012: 213-214]; След венчавката следва голям сватбен обяд в дома на булката, след който младежите по традиция играят „голямо банатско коло“, а в последните години се изпълняват и сръбските хорà – „Гоцино“ и „Ужичко“ коло; При посрещане на младоженците в момковия дом свекървата повежда „мало коло“, а в някои селища свекърът – „кукунешча игра“ (особено популярна в Банат между двете световни войни), като в последните години традиционните хора са заменени от модерни мелодии като напр. „Играй, свекре, играй ти, данас ти се жени син“; в края на сватбата се играят т. нар. „кола у три“, които са от типа „лако коло“ (Ракочевич, 2012: 215).

В самия край, при „разтурянето“ на сватбата, рано сутринта са се играли „ора“ около огъня (разхвърлят пера от голяма възглавница), например на инструменталната версия на песента „Дошло писмо из Босне“, изпълнявано

първоначално в Тракия, а по-късно и в Македония. В този период павликянството се развива като ерес, а също така се свързва и появата на богомилството. Около втората половина на XIV век павликяните мигрират от Тракия в западните и централни райони на Северна България, откъдето всъщност произхождат банатските българи. Процесите на привличане на павликяните към западната църква започват около 1600 г. и продължават близо век. Католическата църква съумява да привлече най-много павликяни в своето лоно. (Милетич, 1903, Милетич, 1905, Милетич, 1900).

¹⁰ Теодора Салман.

¹¹ Някъде „младино коло“ се играе и след връщане от венчавка.

най-често на акордеон. На други места се играе „мало коло“ или „Жикино“. Играе се с невестата и отново се плаща. Подобен танц съществува и в румънската, и в унгарската традиция, и в случая могат да се допуснат и влияния. Също така след „разтурянето“ на сватбата можело да се играе на кръстопът при изпращането на кума, най-често „мало коло“ или друго по „заповед“ на кума. При следсватбените обича „на ракия“ и „погачари“ се танцуват стари игри и звучи гайда (Ракочевич, 2012: 219).

С. Ракочевич пише, че нов момент, чиято поява не може точно да се датира, е играенето на „валцер“ при влизането на младоженеца в залата, където ще е сватбеното веселие и трапеза (Ракочевич 2012: 215). Валсът присъства и в практиката на банатските българи.

Що се отнася до инструменталния състав в сватбата, при българите той е включвал традиционни за общността инструменти като гъдулка, кларинет, цигулка, цимбал – за по-камерните групи, но и по-големи състави от типа „духов оркестър“, познати и сред сърбите. В Стар Бешенов и Бреця са наемали музиканти по-често от Дента, докато във Винга са имали собствени оркестри, предимно от цигани. Навлизането на акордеона в инструментариума на банатските българи се датира някъде в края на 30-те, началото на 40-те години на ХХ в. и те самите смятат, че акордеонните мелодии „звучат“ сръбски. При сърбите в Банат от 70-те години на ХХ в. насам озвучаването е от тамбурашки или смесени оркестри.

От паралелното излагане на традиционните сватби на българи и сърби в Банат е видно, че те протичат по различен начин, а общите или близките моменти са единични. Като такива могат да се посочат: ролята и действията на кума в сватбата, моделът на извеждане на невестата и прощаването ѝ с родителите, ритуалите при посрещането на невестата в момковия дом, чупенето на глинения съд (при сърбите) и „дулжега“ при българите преди брачното свождане като символизиращо изгубването на девствеността на булката, поведението на невестата на сутринта след първата брачна нощ и др. В музикалният компонент не се откриват почти никакви общи моменти, което е показателно за етническата специфика на българската и сръбската сватбена традиционна музика. Във всекидневие то обаче допирните точки на двете общности са повече.

Всекидневието: Съвместното съжителство на българи и сърби в Банат

Както беше споменато в началото на изложението, езикът е много важен фактор за наличието на връзка между българската и сръбската общност в областта Банат в Румъния. И макар че смесените бракове между българи и сърби са рядкост, във всекидневната комуникация тъкмо езикът е инстру-

мент за сближаването и взаимното им опознаване. По-възрастни банатски българи от Брещя си спомнят за съвместна работа със сърби от Дента: „Съм жювала със сърби, те са идвали тука у дома. Моя отац, ний сме работали много у Дента със сърби. (...) Той е работал у Дента с моя чичо, съм се научила, съм била с дентенчаните. Съм одила, па съм играла и със сърбите”¹²

Друг важен фактор е близостта на българските селища в Румънския Банат до границата със СФРЮ, днес Сърбия: „Па 7 километри са од овде до Сърбия, от Стар Бишнов. Мие по време на комунизма само на нашите антени на телевизията – сръбски. И не само ми, него цела Западна Румуния, Северен Банат и южна тамо Олтения. Ми смо българи, знаеме български, то е много близко, све се разуме.”¹³ Петронела Шехаби например си спомня, че е израсла със сръбски песни и музика чрез сръбските телевизионни канали, чието улавяне е било приоритет само на областта Банат, за разлика от вътрешността на Румъния – „малко по-нататък нищо не знаеха. Казвах, че в Баната най-добре се живее, на Запад сме.”¹⁴ В определен период по време на тоталитарния режим на Чаушеску в Румъния е съществувал т. нар. „малък паспорт“ – привилегия на зоната на 20 км. от границата, с който местните хора са пътували до Сърбия свободно. Това е също една от причините за усвояване на сръбския език. Не на последно място банатските българи от Румъния са наясно с факта, че в Сърбия също живеят българи от тяхната общност и това е било повод за пътувания и „потапяне“ в сръбския езиков контекст.

Що се отнася до празничната и всекидневната музика в живота на банатските българи, сръбски оркестри много често са били техни гости, и то музиканти както от Сърбия, така и от самата област Банат. Като пример Павел Велчов посочи празника Велика Госпа през миналата година, на който музиката в Културния дом е подсигурена от сръбски тамбурашки оркестър от Чанад (селище, в което наред с ръмунци, цигани и др., живеят и около 20% сърби). Сръбският музикален репертоар е дотолкова добре приет, особено сред младите хора, че П. Велчов установява: „Не гледат нашето, гледат сръбското”.

Съвременното състояние на българската и сръбската общности в Банат е сходно, поради факта, че държавата Румъния им осигурява сходни възможности да съхраняват етническата си идентичност: „...защото напоследък се сложи акцент върху това да се запази народното от всяко

¹² Петрушка Салман, р. 1936 г. в с. Брещя, обр. 4 кл., земеделие, 21 юни 2017 г., зап. В. Тончева

¹³ Павел Велчов

¹⁴ Петронела Шехаби, р. 1967 г. в с. Брещя, обр. висше, журналистика в СУ „Св. Кл. Охридски“, омъжена за палестинец от Сирия, живели 10 години в София, след това се преместили в Брещя, работи в Съюза на българите в Банат и в Българската къща в Брещя – преподава български език и народни танци на децата, 21 юни 2017 г., зап. В. Тончева.

малцинство, има фестивали етнически, събират се всички малцинства, общуват. Малката ми дъщеря отиде да танцува в сръбски ансамбъл, тъй като нашият ансамбъл се разтури. Танците са много близки с нашите. В града живеят всички тия малцинства”.¹⁵ По този начин общите модели на съществуване и развитие на двете общности пораждат и близост между тях на различни нива.

В заключение, може да се каже, че на нивото на обредността при българи и сърби в Банат се наблюдават единични общи модели, чийто произход едва ли може да се отдаде на взаимодействия, както и минимални влияния, тъй като ритуалът и неговите проявления са консервативни и трудно „допускат“ „чужди“ елементи, практики и изобщо заемки. В сферата на всекидневното общуване обаче двете общности са реализирали и продължават да реализират обмен и на езиково, и на музикално ниво – причини за това са както еднаквите социо-икономически условия, в които те са поставени, така и еднаквият им статус на малцинства в Румънската държава.

Литература

- Кауфман, 1987: Н. Кауфман, *Народни песни на банатските българи*. София: БАН.
- Коледаров, 1998: П. Коледаров, *Духовният живот на Българите в Банатско*. в: *Българите в чужбина (Фототипно издание)*. София: Славянска беседа, Българско историческо наследство Глобус 91, 159-164.
- Милетич, 1896: Л. Милетич, *На гости у банатските българи*. София: *Български преглед* (Отделен отпечатък), год. III, кн. 1–2, 44 с.
- Милетич, 1897: Л. Милетич, *Заселението на католишките българи в Семиградско и Банат*. В: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, кн. XIV, 284-543.
- Милетич, 1903: Л. Милетич, *Нашите павликяни*, в: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, кн. XIX, София: Българско книжовно дружество.
- Милетич, 1905: Л. Милетич, *Нови документи по миналото на нашите павликяни*. в: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. София: Българско книжовно дружество, I. Научен отдел, 1–155.
- Николин, 2008: Sv. Nikolin, *Pavlikijani ili banatski Bugari, I oni žive sa nama*. XXI vek 3: 15–16.
- Нягулов 1999: Б. Нягулов, *Банатските българи: Историята на една малцинствена общност във времето на националните държави*. София: Парадигма.
- Петров, 1965: Ст. Петров, *Народната песенна култура на банатските българи*. София: *Известия на Института за музика*, Том 11, Издателство на БАН, 79-148.

¹⁵ Петронела Шехаби.

- Попович, 1955: Д. Поповић, Срби у Банату до краја осамнаестог века. Историја насеља и становништва. Посебна издања ССХХХII/VI. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ракочевич, 2011: S. Rakočević, Musical practice of the Banat Bulgarians: a brief geopolitical mapping', Musical Practices in the Balkans: Ethnomusicological Perspectives; proceedings of the International conference held from november 23 to 25, 2011 / editors Dejan Despić, Jelena Jovanović, Danka Lajić-Mihajlović. Belgrade: SASA Institute of Musicology of SASA, 221–36.
- Ракочевич, 2012: С. Ракочевич, Модалитет интеркултуралности: плесање у свадбеном ритуалу Срба у Банату. в: *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139, 2, 209-222.
- Телбизови, 1963: К. Телбизов, М. Телбизова, Традиционен бит и култура на банатските българи. Софија: *СБНУ*, том LI.

Veselka Tončeva

THE TRADITIONAL WEDDING OF BULGARIANS FROM BANAT REGION IN ROMANIA IN A MULTIETHNICAL CONTEXT – SERBIAN INFLUENCES

Summary

The text presents the wedding ritual and music in the traditional wedding of the Bulgarian community in Banat, Romania. Almost 300 years the Banat Bulgarians have lived together with Hungarians, Germans, Romanians, Serbs, Gypsies and others. Does the coexistence create influences, interactions, interferences – are there any between Bulgarians and Serbs in the wedding ritual and its musical component of both communities alongside of the dynamics of the changes in twentieth century? The text will respond of this question, as well as will mark in general the relations between the Bulgarian and Serb minorities in Romanian Banat, living together in a foreign language context, but also in close proximity to Serbia (Yugoslavia), because of the location of the area.

Key words: Traditional Wedding, Banat (Romania), Everyday Culture, Banat Bulgarians, Serbs, Influences.